

EL REC COMTAL I L'ABASTAMENT D'AIGUA A BARCELONA

El Rec Comtal tenia el seu origen en el marge dret del Besòs, dins del terme municipal de Montcada i prop de la confluència d'aquest municipi amb els de Santa Coloma de Gramenet i Barcelona. A partir d'aquest punt seguia el traçat marcat pel nivell del terreny als peus del Coll de Finestrelles, els termes municipals de Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals. S'endinsava intramurs de la ciutat de Barcelona prop de la Porta Nova i desaiçava al Bogatell, entre el port i l'actual parc de la Ciutadella.

La història d'aquesta infraestructura hidràulica és autènticament bimilenària. És quasi segura l'existència de dos aqüeductes que abastien d'aigua potable a la Barcino romana. Un d'ells tenia el seu origen a Collserola i l'altre recollia aigua del Besòs a l'alçada de Montcada. Sembla força probable que la sèquia Comtal, construïda sota l'autoritat del comte Mir de Barcelona a la segona meitat del segle X, seguia el mateix recorregut de l'aqüeducte romà procedent del Besòs i probablement era només una reconstrucció d'aquella antiga conducció.

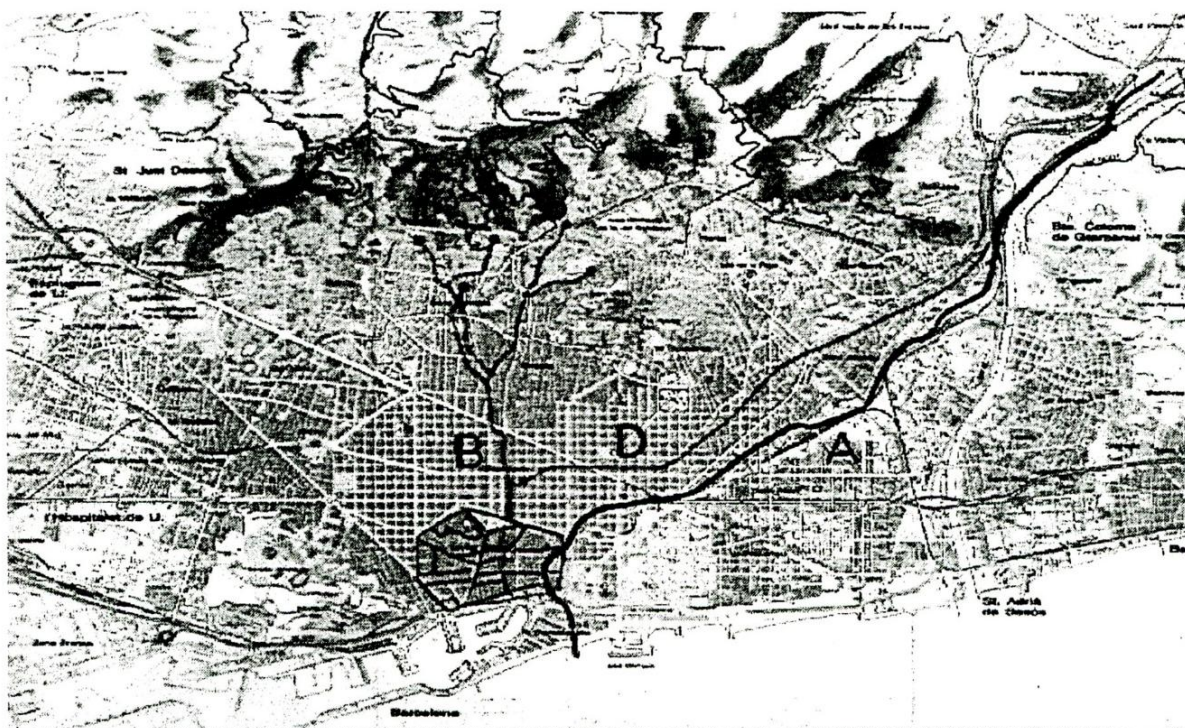
Fins el set-cents el rec Comtal seria destinat a proporcionar energia hidràulica a 13 molins, 10 d'ells fariners; igualment, permetria regar terrenys de Sant Andreu, Sant Martí i les hortes del Portal Nou. Prop d'aquesta porta, determinades activitats artesanals barcelonines utilitzaven també aquestes aigües. Al llarg del segle XVIII els aprofitaments es veurien intensificats i ampliat. De 1703 data l'inici de la utilització del canal com a recurs de subministrament d'aigua a la ciutat. Es construiria un conducte a l'alçada del Clot que desviava de la sèquia un cert cabal amb l'objecte de regar els arbres de la Rambla. Molt aviat, però, es convertiria en l'únic mitjà amb el qual podia comptar el nou barri del Raval i el densament poblat de Sant Pere per a tenir aigua pública oferida per l'Ajuntament. D'altra banda, el Rec va permetre estendre el regatge i intensificar els conreus i va condicionar la instal·lació d'un bon nombre de fàbriques i prats d'indianes en facilitar l'accés a l'aigua necessària per a les operacions de producció de les peces tèxtils. Aquest impuls i diversificació dels aprofitaments no es podia mantenir sense augmentar el cabal disponible. És aquest el sentit que té l'apertura

de la primera mina subterrània de captació de les filtracions procedents del Besòs, construïda a partir de 1778 prop del punt d'unió del riu amb el seu afluent Ripoll.

Al llarg del segle XIX les transformacions experimentades pel Rec Comtal encara són majors. Entre 1820 i 1852 es produeix un llarg i complex procés de despatrimonialització. Els tradicionals drets que la Batllia General de Catalunya detentava sobre la sèquia en nom de la propietat eminent del monarca serien adquirits per una Societat de propietaris relacionats amb els diversos aprofitaments de l'aigua. Així, l'Ajuntament de Barcelona, els titulars dels terrenys de regatge i els dels molins.

D'especial interès resulten les obres de 1822; el seu principal impulsor, l'Ajuntament de Barcelona, pretenia dedicar un terç de l'augment de cabal obtingut a l'abastament de la ciutat, mitjançant un aqüeducte cobert des de la boca de la mina fins a Barcelona. L'aqüeducte, però, no es construiria fins el 1826. A partir d'aquest moment, l'Ajuntament iniciaria també un ambiciós projecte de venda del 50% del nou cabal a particulars benestants de la ciutat. L'altra meitat es destinaria al servei de les fonts públiques. La mina de Montcada es convertia en el punt d'arrencada de dues infraestructures hidràuliques fonamentals per a Barcelona: l'aqüeducte de Montcada i la sèquia Comtal. Aquesta continuava fent possible el regatge i a partir dels anys quaranta moltes fàbriques instal·lades a Sant Andreu i Sant Martí aprofitarien l'aigua del Rec en la nova tecnologia del vapor.

De 1826 a 1879, Barcelona té com a principal recurs d'abastament d'aigua l'aqüeducte Baix de Montcada. Des de la dècada dels vuitanta, el municipi explotaria també tres pous oberts al marge dret del riu, prop de la mina de Montcada. D'altra banda, la Societat General d'Aigües de Barcelona i altres de menor entitat consoliden definitivament el paper de la iniciativa privada en el subministrament. A finals de segle, la Societat General s'ha convertit en l'única gran empresa, ha integrat la resta i els cabals que capta i distribueix superen els de titularitat municipal. L'aqüeducte inaugurat el 1826 era ja una infraestructura incapaç de respondre a l'augment de

A. Traçat del Rec Comtal sobre el plànol de la Barcelona actual.
 B. Recorregut de les conduccions de les mines de la Ciutat de Barcelona, en servei des del segle XIV.
 D. Aqüeducte Baix de Montcada, inaugurat el 1826 i en servei fins el 1914.

la demanda generada per una ciutat en plena expansió. A partir del 1914, en ser detectat com a probable origen del brot de febre tifoide d'aquell any, es tancat i substituït el 1918 per un altre conducte amb majors garanties de salubritat. Les aigües de Montcada encara, però, serien consumides per la població barcelonina fins el 1987.

Pel que fa als usos de les aigües de la sèquia, aquests es trobaven en regressió, afectats per l'imparable procés urbanitzador i industrialitzador del Pla de Barcelona. Així, els molins, amb una tecnologia obsoleta i condemnats a desaparèixer per manca d'energia hidràulica i per la insuperable competència de les modernes farineres barcelonines, moltes d'elles instal·lades a Sant Martí de Provençals; les fàbriques, que busquen aigua allà a on la troben abundant, barata i sense les limitacions i els controls que la Societat del Rec imposa.

Malgrat aquest imparable procés de decadència, la sèquia Comtal encara donaria mostres de vitalitat fins a ben entrat el segle XX. D'una banda, romandria al mig de la lluita pel model d'abastament hidrològic desenvolupada a Barcelona entre la Societat General d'Aigües de Barcelona, partidària de la iniciativa privada empresarial, i l'Ajuntament de la ciutat que apostaria per la

municipalització del servei. Les dues entitats optarien sense èxit a finals del XIX i començaments del XX per incorporar l'aigua del Rec Comtal al seu propi sistema de subministrament hidrològic. D'altra banda, al llarg de les tres primeres dècades del nou-cents la superfície irrigada per la sèquia disminuiria molt lentament a Sant Martí i Sant Andreu. Aquestes terres de regatge eren d'una productivitat comparable a les hortes de València i Múrcia i el seu valor com a terrenys d'ús agrícola encara era atractiu als anys trenta. Aquest factor tindria una clara repercussió sobre l'orientació de l'expansió urbanitzadora del nord del Pla de Barcelona anterior a la Guerra Civil. La major part dels terrenys irrigats pel Rec Comtal a Sant Andreu i Sant Martí no serien urbanitzats fins el boom urbanístic i industrial dels anys seixanta. La influència dels terrenys irrigats per la sèquia es veuria reforçada per l'efecte barrera produït per la línia de ferrocarril del Nord i la de Madrid-Saragossa-Alacant i la localització industrial que generaria al llarg del seu traçat. Encara actualment, el tram inicial del Rec serveix per regar les hortes de Vallbona i la boca mina, el "reixegó", és visitable a la barriada de Can Santjoan a Montcada.

MANEL MARTÍN PASCUAL